

.....

## “DUBLINLIKLAR” VA “URUSH ODAMLARI” ASARLARIDA IJTIMOIIY-SIYOSIIY, AXLOQIIY VA TA’LIMIIY QARASHLAR

**Umarova Komila**

**Alfraganus universiteti**

**Filologiya fakulteti o’qituvchisi**

**Email: [umarovakomila1983@gmail.com](mailto:umarovakomila1983@gmail.com)**

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada Jeyms Joysning “Dublinliklar” hamda Nazar Eshonqulning “Urush odamlari” asarlari qiyosiy adabiy-tahliliy yondashuv asosida o’rganiladi. Asarlar tarkibida aks etgan ijtimoiy-siyosiy, axloqiy va ta’limiy g’oyalar madaniy, tarixiy va milliy kontekstda tahlil qilinadi. Mualliflar obrazlar orqali jamiyatdagi ruhiy inqiroz, milliy ong, axloqiy tanlov va ta’limning jamiyatdagi o’rnini turlicha tasvirlaydi. Qiyosiy tahlil G’arb va Sharq adabiyotidagi axloqiy yondashuvlar, erkinlik va ma’rifat haqida farqli tasavvurlarni ochib beradi. Ushbu maqola adabiyotda inson va jamiyat o’rtasidagi ziddiyatlarni yoritishda ikki xil madaniy-estetik modelni taqqoslaydi.

**Kalit so’zlar:** Dublinliklar, Urush odamlari, axloqiy tanlov, ijtimoiy-siyosiy tahlil, ta’lim, G’arb va Sharq adabiyoti, qiyosiy adabiyotshunoslik.

Adabiyot har doim insoniyatning ijtimoiy, siyosiy va ma’naviy holatini ifodalovchi muhim madaniy ko’zgulardan biri bo’lib kelgan. Yozuvchilar o’z asarlari orqali jamiyatdagi turli muammolar, qarashlar va qadriyatlarni yoritib beradilar. Shu jihatdan olganda, irland yozuvchisi Jeyms Joysning “*Dublinliklar*” (1904) to’plami hamda o’zbek yozuvchisi Nazar Eshonqulning “*Urush odamlari*” asari ijtimoiy-siyosiy, axloqiy va ta’limiy muammolarni yoritishdagi o’ziga xos yondashuvlari bilan ajralib turadi.

“*Dublinliklar*” asarida Joys Irlandiya jamiyatining diniy, siyosiy va axloqiy inqirozini, odamlar ruhiyatidagi noaniqlik va umidsizlikni o’tkir realizm vositasida tasvirlaydi. Bu asarda qahramonlar turli sinflarga mansub bo’lishiga qaramay, ularning barchasi hayotdagi erksizlik, iroda ojizligi va ijtimoiy to’siqlar qurboni sifatida aks etadi. Shu bilan birga, “*Urush odamlari*” asarida Nazar Eshonqul o’zbek xalqining murakkab

tarixiy bosqichlari, xususan, urush, zulm, ma'naviy halokat va ularning inson psixologiyasiga ta'sirini falsafiy chuqurlik bilan tasvirlaydi. Asar bugungi o'zbek adabiyotida ijtimoiy ong va milliy tafakkurni aks ettiruvchi muhim adabiy hodisa hisoblanadi.

Joysning *"Dublinliklar"* to'plamida Irlandiya mustamlakachilik tuzumi ostidagi jamiyat sifatida ko'rsatiladi. U zamonaviylikka intilayotgan, ammo o'zini diniy va milliy konservatizm zanjirlaridan qutqara olmayotgan bir xalqning ichki portretini chizadi. *"Ivy Day in the Committee Room"* hikoyasida siyosiy faoliyatning formalizmi va natijasizligi ochiq tanqid qilinadi: undagi siyosatchilar milliy yetakchi Charlz Styuart Parnellni eslab yig'laydilar, ammo o'zlari hech qanday real harakat qilmaydilar<sup>1</sup>. Bu nafaqat siyosiy befarqlik, balki xalq orasida yetakchilik ruhining yo'qolganini ko'rsatadi. Shuningdek, *"Araby"* yoki *"Eveline"* hikoyalarida shaxsiy erksizlik, oilaviy majburiyatlar va jamiyatning ijtimoiy bosimi qahramonlarni harakatsizlikka mahkum etadi. Joys bu orqali xalq ruhiy va siyosiy jihatdan "falaj" bo'lib qolganini ko'rsatadi. Bu paralich (paralysis) — asarning asosiy metaforik kontseptsiyasi — Joys uchun faqatgina jismoniy holat emas, balki jamiyatning umumiy holatidir.

Nazar Eshonqul esa *"Urush odamlari"*da ijtimoiy-siyosiy masalalarni tarixiylik va shaxsiylik kesishmasida yoritadi. Asarda millat boshidan kechirgan urushlar, siyosiy repressiyalar, xalqaro bosimlar va madaniy asoratlar qahramonlar hayotidagi dramatik burilishlar orqali ochib beriladi. Asar qahramonlarining ba'zilari tarixiy zulm va ijtimoiy beqarorlik qurboniga aylangan bo'lsa, boshqalari bu tizim bilan ichki kurash olib boradi. Masalan, *"Guruch"* bobida guruch g'amlash orqali omon qolishga urinayotgan xalq obrazida Eshonqul hayot uchun kurashayotgan, biroq o'zini anglashga ulgurmayan jamiyatni tasvirlaydi. Siyosiy jihatdan bu xalqning o'z tarixiy haqiqatini topishga bo'lgan isyonkor intilishidir.

Joys o'z jamiyatini diniy va siyosiy ziddiyatlar fonida tanqid qilsa, Eshonqul tarixiy haqiqatni qayta tiklash, xalqning ruhiy uyg'onishini ifoda etishga intiladi. Ikkala asarda ham siyosiy inqiroz nafaqat siyosatchilar, balki har bir oddiy insonning ruhiyatiga ta'sir qiluvchi kuch sifatida tasvirlanadi. Jeys Joysning *Dublinliklar* to'plamidagi hikoyalar zamonaviy Irlandiya jamiyatining diniy va axloqiy inqirozini ko'rsatadi. Asar Irlandiyaning mustamlakachilik davridagi ijtimoiy holatini ko'rsatib, axloqiy falajlik,

passivlik va ma'naviy zaiflik muammolarini yoritadi. Joys "paralysis" (falajlik) atamasini jamiyatdagi umumiy harakatsizlik, axloqiy inertlik va hayotiy irodaning yo'qolgan holati sifatida ishlatadi [Joys, 1914]. Bu tushuncha "Eveline", "A Little Cloud" va "The Dead" kabi hikoyalarda o'z ifodasini topadi. Masalan, "Eveline" hikoyasida bosh qahramon o'zining baxtini topish uchun begona yurtga ketishni istaydi, biroq oilaviy burch, diniy odatlar va ijtimoiy stereotiplar sababli bu istakdan voz kechadi. U o'z tanlovini qilolmaydi, chunki axloqiy jihatdan bo'ysunishga o'rgatilgan.

Boshqa tomondan, Nazar Eshonqul *Urush odamlari* romanida inson axloqining sinovdan o'tgan murakkab bosqichlarini ko'rsatadi. Asarda urush va siyosiy zo'ravonlik fonida insoniylik, halollik, vijdon va sadoqat kabi tushunchalar doimiy qarama-qarshilikda bo'ladi. Eshonqul shunchaki tarixiy voqealarni emas, balki ushbu voqealarning shaxs axloqiga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Asardagi qahramonlar o'z hayotlarida axloqiy tanlov qilishga majbur bo'ladi: yo vijdonni tinglash, yo omon qolish uchun bo'ysunish. Masalan, asardagi Murat obrazida axloqiy halollik va siyosiy tizim o'rtasidagi kurash ifodalangan. U o'z haqiqatini aytishdan cho'chimaydi, hatto bu yo'l hayotini xavf ostiga qo'yishini anglab tursa ham. Bu orqali muallif insoniylikni siyosiy zo'ravonlikdan ustun qo'yadi [Eshonqul, 1962].

*Dublinliklarda* ta'lim ijtimoiy nazorat vositasi sifatida tasvirlanadi. Maktab yoshlarni passiv va itoatkor qilib tarbiyalaydi, erkin fikrga yo'l bermaydi. Joys bu tizimni diniy mafkuraga asoslangan, ijodiy fikrlashni bo'g'uvchi shakl sifatida tanqid qiladi [Eagleton, 2005].

*Urush odamlarida* esa ta'lim — shaxsni uyg'otuvchi kuchdir. Maktab, kitob, tarixiy ong va ustozlar yoshlar ongini shakllantiradi. Eshonqulda ta'lim nafaqat bilim olish, balki milliy xotirani tiklash, tarixiy haqiqatni anglash va vijdon bilan yashash vositasidir [Xoldarov, 2017]. Bu esa Sharq madaniyatidagi ma'rifiy an'analar — maktab, domla, kitob va sabr tushunchalari bilan uyg'unlashadi. Joys modernistik uslubda yozadi: ichki monolog, psixologik tasvirlar, real va ramziy qatlamlarning uyg'unligi uning hikoyalari xos. Bu uslub orqali u inson ongi va jamiyat muammolarini nozik tahlil qiladi. Eshonqul esa tarixiy-falsafiy uslubda ishlaydi: asar dramatik sahnalar, ruhiy tahlillar va ramziy ifodalar bilan boyitilgan. U real tarixiy voqealarni badiiy generalizatsiya orqali zamonaviy o'quvchiga yetkazadi.

Adabiyot inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarning eng nozik qatlamlarini ifodalovchi madaniy hodisadir. *Dublinliklar* (James Joys) va *Urush odamlari* (Nazar Eshonqul) asarlarining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatdiki, har ikkala muallif o'z jamiyatlaridagi ijtimoiy-siyosiy beqarorlik, axloqiy inqiroz va ta'limiy muammolarni chuqur badiiy tahlil qilgan. Ularning asarlarida inson ruhi, uning tanlovi, qaror qabul qilishdagi ichki kurashi asosiy masalaga aylangan.

Joys Irlandiya jamiyatining diniy va siyosiy tizimlar ostida falaj holatga tushganini fosh etar ekan, shaxsiy iroda, axloqiy zaiflik va erkinlikka intilish muammolarini modernistik yondashuv asosida ochib beradi. Uning qahramonlari ko'pincha harakatsizlik, ikkilanish va tushkunlik girdobida bo'ladi. Eshonqul esa, aksincha, inson axloqiy kuchini tarixiy ong, iymon, ma'naviy kurash orqali ifodalaydi. Uning asaridagi obrazlar passiv emas — ular kurashadi, qaror qabul qiladi, vijdoni bilan yashaydi.

Ta'lim masalasiga kelganda, Joys uni mafkuraviy nazorat ostida shakllangan, erkin fikrni bo'g'uvchi tizim sifatida tasvirlasa, Eshonqul ta'limni shaxsni uyg'otuvchi, tarixiy haqiqatni anglatadigan jarayon sifatida ko'rsatadi. Bu ikki yondashuv zamonaviy ta'lim tizimlariga ham muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shuningdek, axloqiy qarashlar G'arb va Sharq kontekstida turlicha talqin qilinadi: Joys asarlarida axloqiy zaiflik — shaxsiy tanlov bilan, Eshonqulda esa — vijdon va tarixiy xotira bilan bog'liq. Bu farq ikki adibning estetik idealiga, madaniy zaminiga va milliy tarixiga borib taqaladi. Ushbu maqola doirasidagi tahlillar shuni ko'rsatdiki, garchi *Dublinliklar* va *Urush odamlari* turli davr va makonlarda yaratilgan bo'lsa-da, ularning badiiy missiyasi bir: inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab ziddiyatlarni ochib berish, axloqiy va ijtimoiy ongni uyg'otish. Har ikki asar o'z davri uchun muhim adabiy hujjat, o'quvchi uchun esa ruhiy oyna vazifasini o'taydi. Kelajakda ushbu ikki asarni psixologik yondashuv, gender muammolari yoki lingvistik-stilistik jihatdan o'rganish yangi ilmiy izlanishlar uchun zamin bo'lib xizmat qilishi mumkin.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI**

1. Eagleton, T. (2005). *The English Novel: An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.

<https://www.blackwellpublishing.com/book.asp?ref=9780631232093>

2. Eshonqul, N. (1962). *Urush odamlari*. Tashkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti.
3. Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum.  
<https://www.penguinrandomhouse.com/books/555412/pedagogy-of-the-oppressed-by-pedro-freire/>
4. Joys, J. (1914). *Dubliners*. London: Grant Richards Ltd.  
Digital edition: <https://www.gutenberg.org/ebooks/2814>
5. Norris, M. (2003). *Suspicious Readings of Joys's Dubliners*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.  
<https://www.upenn.edu/pennpress/book/13831.html>
6. Isamiddinovna, B. S. (2025). The Transformation Of The Chronotope In Literature Of The Digital Age: The Dialectic Of Virtual Space And Real Time. *Library of Current Research Journal of Philological Sciences*, 6(10), 40-44.
7. GULMURADOVNA, J. N. (2020). THE RELATIONSHIP OF RUBAI AND BYTES IN CLASSICAL LITERATURE. *INTERNATIONAL JOURNAL*, 7(7), 344.
8. Xoldarov D. Hozirgi oʻzbek qissalarida badiiy uslub muammosi (Shoyim Boʻtayev va Nazar Eshonqul asarlari misolida): filol, fanlari boʻyicha falsafa dok. (PhD). ...diss. avtoref. –Toshkent, 2017. –B.11.
9. IBRAGIMOVA, D. (2024). JAHON ADABIYOTIDA TARIXIY NASR JANRINING PAYDO BOʻLISHI VA TAKOMILI. «*ACTA NUUZ*», 1(1.5. 2), 277-279.
10. Ibragimova, D. I. (2025). FACT AND INTERPRETATION IN THE REPRESENTATION OF HISTORICAL FIGURES. *Экономика и социум*, (5-1 (132)), 293-296.